

Op je klompen naar je werk

Lesbrief Molenmuseum – molen De Bonte Hen

Wat kun je vooraf doen in de klas?

Molenpanorama rond 1850

MOLENS ALGEMEEN

De Zaanstreek is bekend om zijn molens.

De geschiedenis van de Zaanse industriemolens begon rond 1600. Er hebben in de afgelopen eeuwen meer dan 1100 molens gestaan in deze streek. Vereniging De Zaanse Molen is eigenaar van 13 van molens in de Zaanstreek, waaronder zes wereldberoemde molens op de Zaanse Schans, plus het Molenmuseum op de Zaanse Schans.

Industriemolens onderscheiden zich van andere molens door de grootte en natuurlijk door hun verscheidenheid aan mogelijkheden. Het waren grote houten fabrieken. Ze verwerken grondstoffen tot halffabricaten en soms tot producten. Denk daarbij aan verfpigment, olie uit zaad, papier van textiel of het ingenieuze systeem van zagen die op windkracht boomstammen tot planken zagen.

OP JE KLOMPEN NAAR JE WERK

Het Molenmuseum biedt een nieuw programma aan voor scholen; op je klompen naar je werk. Het interactieve educatieve programma zet de leerling aan het werk in oliemolen De Bonte Hen. In het Molenmuseum bekijken ze een film over leven van een molenaarsjongen uit 1870, verwerken enkele opdrachten en staan stil bij kinderarbeid anno nu. En natuurlijk gaan ze op klompen over de dijk bij de Zaanse Schans om de sfeer te proeven van het leven van een molenaarsjongen van hun leeftijd. Deze lesbrief biedt mogelijkheden voor een voorbereiding in de klas.

KINDERARBEID EN KINDERWET VAN VAN HOUTEN

Het educatieprogramma Op je klompen naar je werk staat feitelijk stil bij kinderarbeid, toen en nu. Kinderen waren goedkope arbeidskrachten. Fabriekseigenaren en molenaars hadden ze daarom graag als personeel. Naarmate het aantal fabrieken toenam, groeide ook het verzet tegen kinderarbeid. In 1874 verbood het Kinderwetje van Van Houten kinderarbeid tot twaalf jaar.

Omstreeks 1860 nam de kritiek op de kinderarbeid toe. Doktoren en onderwijzers legden uit dat het werk ongezond was en dat kinderen thuis hoorden in de schoolbanken. Fabrieksdirecteuren begonnen in te zien dat ze kinderen beter pas in dienst konden nemen nadat ze hun lagere school hadden afgemaakt. Kinderen van twaalf jaar en ouder die konden lezen en schrijven, waren immers beter inzetbaar in de fabriek. De fabriekseigenaren kregen tegelijkertijd minder behoefte aan kinderhanden omdat steeds meer werk door machines werd overgenomen. Ook de ouders werden aangestoken door de mentaliteitsverandering. Toen hun lonen begonnen te stijgen en de aanvullende inkomsten uit kinderarbeid dus minder noodzakelijk werden, begonnen ze hun kinderen meer en langer naar school te sturen.

Twee wetten hebben aan deze ontwikkeling bijgedragen. De Kinderwet van Van Houten (uit 1874) verbood de arbeid van kinderen tot twaalf jaar in werkplaatsen en fabrieken. Dat betekende overigens niet dat fabrieksarbeid van kinderen onmiddellijk geheel werd uitgebannen. Bovendien was landarbeid door kinderen niet verboden. De Leerplichtwet van 1900 maakte een definitief einde aan de kinderarbeid. Vanaf dat moment waren de ouders verplicht hun kinderen van zeven tot en met twaalf jaar naar school te sturen. In de praktijk deden de meeste ouders dat al. Rond 1900 bezocht negentig procent van de kinderen een school.

DOEN!

- ✘ Bekijk [dit filmpje](#) over kinderarbeid van het Klokhuis
- ✘ Bekijk met de kinderen de film die ook wordt vertoond tijdens het bezoek: [Op je klompen naar je werk](#)

KINDERARBEID NU

In de derde wereld komt nog veel kinderarbeid voor. In Afrika en Azië bijvoorbeeld. Kleine kinderen moeten daar hard werken. Vaak is hun werk gevaarlijk en krijgen ze erg weinig geld. Net als vroeger in Nederland moeten de kinderen geld verdienen voor hun ouders. Hierdoor kunnen de kinderen niet naar school. Unicef is een organisatie die zich inzet om deze kinderen te helpen. Kijk op <http://www.unicef.nl>

DOEN!

- ✗ Om de kinderen bewust te maken over kinderarbeid toen en nu en vooral zich bewust te zijn van hun eigen situatie nu kan je een kijkje nemen op de website van www.entoen.nu. Op deze website vindt u een heel lespakket met een docentenhandleiding en een werkblad. www.entoen.nu/nl/kinderarbeid/lessen/vensterles-verzet-tegen-kinderarbeid.
- ✗ Canon van de Zaanstreek:
  - + <https://www.entoen.nu/nl/noord-holland/zaanstreek/juffertje>
  - + <https://www.entoen.nu/nl/noord-holland/zaanstreek/oudste-industrielandchap>
  - + <https://www.entoen.nu/nl/noord-holland/zaanstreek/uit-de-wind>

DE ZAANSCH E MOLEN

VERGELIJKEN MET NU

Hieronder staan foto's uit het archief van De Zaanse Molen met link.

Vragen die klassikaal beantwoord kunnen worden:

Wat valt je op aan deze foto?

Wat is er anders dan nu?

Wat is hetzelfde als nu?

[Personeel oliemolen De Ooievaar te Zaandam](#). Foto: Breebaard ongeveer 1870

[Kinderen bij een gebroken molenas](#). Foto 1926

[Zoon Willem Hooijschuur bij molen De Zoeker](#). Foto 1933

NA AFLOOP VAN DE EXCURSIE

De evaluatie vindt plaats na de rondleiding en indien gewenst op school.

- De leerlingen kunnen hun vragen aan de molenaar stellen tijdens en na afloop van de excursie.
- Op school kan de leerkracht de leerstof verder uitwerken.

ACHTERGROND MOLENS

www.zaanschemolen.nl - Op de website van De Zaansche Molen vindt je informatie over de molens van de vereniging.

www.molens.nl - De website van de vereniging De Hollandsche Molen. Je kunt daar alle informatie vinden over molens bij jou in de buurt.

Je kunt zelfs vragen stellen over dingen die je nog van molens weten wilt.

TOT SLOT:

DE 8 MEEST GESTELDE MOLENVRAGEN

1. Welke soorten molens zijn er?

Er zijn twee soorten molens namelijk windmolens en watermolens. Bij windmolens worden de wieken door de wind rondgedraaid. Watermolens hebben een waterrad, dat door stromend water van een beek gaat draaien. Molens kunnen we ook indelen door te kijken naar het werk dat ze doen. De grootste groep zijn de korenmolens die graan tot meel malen. Een tweede belangrijke groep zijn de poldermolens, die gebruikt worden voor het droogmalen van land. En dan zijn er nog houtzaagmolens, oliemolens, pelmolens en (heel bijzonder) papiermolens.

2. Hoeveel molens zijn er nog in Nederland?

In Nederland staan nog ongeveer 1100 windmolens en 100 watermolens dat zijn in totaal 1200 molens. In de provincie Zuid-Holland staan de meeste molens en in Utrecht de minste.

3. Waarom is Nederland hét molenland?

Nederland is het molenland bij uitstek omdat de molens door de eeuwen heen de Nederlanders geholpen hebben om droge voeten te houden. Poldermolens werden vanaf de vijftiende eeuw in het westen en noorden van Nederland gebouwd.

Ze zorgden ervoor dat het water uit de polders werd weggemalen. En molens werden later ingezet om binnenmeren droog te malen (bijvoorbeeld het Schermeer).

De molen staat met de tulp en de klomp symbool voor ons land.

4. Hoe werkt een windmolen?

De wind laat het de wieken van de molen ronddraaien. De vier wieken zitten vast aan de twee molenroeden. Dit wiekenkruis zit vast aan de bovenas van de molen. Om deze as is een wiel aangebracht, het bovenwiel, dat met de as meedraait en de beweging overbrengt op de koningspil. Deze lange, verticale spil drijft bij een korenmolen de maalstenen aan, of bij een poldermolen het scheprad of de vijzel, waardoor het water opgepompt wordt. De molenaar kan de snelheid van de molen regelen molenzeilen op de wieken vast te maken. De meeste wind krijgt de molen door deze 'op de wind te zetten'. Dit wordt met het kruirad gedaan en heet kruien.

5. Wat is de oudste en wat is de hoogste molen van Nederland?

De twee oudste molens van Nederland zijn de Buitenmolen in Zevenaar en De Grafelijke Korenmolen in Zeddam. Beide molens staan er al vanaf 1450 en liggen in de provincie Gelderland. In Schiedam staan de hoogste molens van Nederland (en zelfs van de wereld!) De hoogste is molen De Noord. Deze molen is gemeten vanaf het puntje van de bovenste wiek 44,8 meter hoog. Molen *De Vrijheid* is 10 centimeter korter dan molen De Noord.

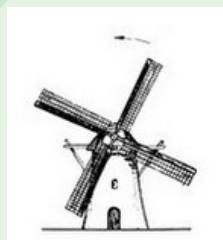
6. Kun je in een molen wonen?

Je kunt zeker in een molen wonen. Dit is dan meestal een poldermolen want in zo'n molen is nog plaats voor de molenaar en zijn gezin. Op een korenmolen wordt bijna nooit gewoond omdat daar geen ruimte voor is. Alle plaats wordt ingenomen door de maalwerkhuizen en het graan. Vaak is er ook nog een molenwinkel bij de molen.

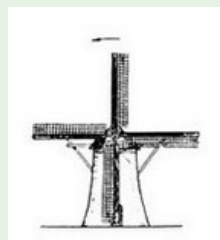
7. Kunnen molens 'praten'?

Molens kunnen boodschappen doorgeven. Vroeger had men nog geen telefoon of internet. Wel kon de molenaar berichten doorgeven. Daarvoor gebruikte hij de molenwieken.

<https://www.molens.nl/kinderpagina/wat-zegt-een-molen/>

Vreugdestand

Even pauze

DE ZAANSCH E MOLEN

8. Waarom draaien molens linksom?

Molens draaien tegen de klok in, althans als je er voor staat. Waarom? Dat weten we niet precies. We denken dat dit iets te maken heeft met de eerste handmolens. Meel malen gebeurde vroeger met de hand tussen twee kleine maalstenen. Omdat de meeste mensen rechtshandig zijn, draaide bij deze handmolens de bovenste steen (de looper) altijd linksom. Windmolens vinden hun oorsprong in de handmolens en daarom draaide de looper van de windmolen ook linksom. Er zijn landen waar de molens rechtsom draaien. Een goed antwoord is eigenlijk niet te geven op deze vraag.